

Ключевые слова: личность, личностные деструкции, временная потеря трудоспособности, социально-психологические средства коррекции.

Zhurba A. N.

The psychosocial characteristics of overcoming personality destructions under the circumstances of temporary performance loss

The article presents the principles of construction and maintenance of the research presents a social-psychological programme intended for overcoming personality destructions caused by temporary performance loss.

The efficiency of the developed programme has been corroborated by the verified decrease in anxiety, increase in emotional constancy and self-confidence, the positive dynamics of vitality development, prognostic competency, self-actualization drive, self-development and self-improvement orientation, decrease in maladaptive coping strategies and an optimized number of adaptive behavior strategies selected, positive changes in the structure of social support. Sources – 10.

Key words: personality, personality destructions, temporary performance loss, psychosocial intervention.

Журба Анатолій Миколайович – здобувач кафедри соціальної та практичної психології Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК 159.9(71)

Козьменко О.І.

**РОЛЬ ПРИРОДИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ
КАНАДЦІВ**

У статті розглядається вплив природного фактору на процес формування національного характеру мешканців Канади. Наводяться психологічні якості, що складають портрет «справжнього канадця», риси національного характеру, що сприяють визначенню національної ідентичності канадців. Джерел – 12.

Ключові слова: національний характер, психологічні особливості канадців, природний фактор, національна ідентичність.

Постановка проблеми. Однією з найбільш важливих форм самоідентифікації особистості є національна ідентичність - усвідомлення і відчуття людиною своєї приналежності до тієї чи іншої держави, ототожнення себе з певною нацією, на підставі яких формуються моделі поведінки. Національна ідентичність лежить в основі національного характеру. Питання визначення національного характеру є дуже складним і привертає увагу багатьох дослідників різних галузей науки. У етнопсихології національний характер визначається як сукупність соціально-психологічних рис (установок, стереотипів), які властиві нації на певному етапі розвитку і які проявляються у ціннісному ставленні до навколишнього світу, а також у культурі, традиціях, звичаях, обрядах [5]. Але яким би не було це визначення, воно все ж не може дати вичерпну соціально-психологічну характеристику нації, тому вивчення національного характеру повинно проходити не шляхом знаходження специфічних

особливостей психіки певного народу та протиставлення їх особливостям іншого народу, а через аналіз прояву загальнолюдського в національному. На думку Т. Г. Стефаненко, провідним підходом до інтерпретації національного характеру слід вважати соціально-історичний, який відстоює принцип соціального чи культурного детермінізму [5]. Видатний психолог І. С. Кон, підкреслює: «щоб зрозуміти характер народу, потрібно вивчати насамперед його історію, суспільний лад і культуру; індивідуально-психологічні методи тут недостатні» [2]. Отже, національний характер є своєрідним специфічним поєднанням загальнолюдських рис у конкретних історичних і соціально-економічних умовах існування нації.

Цікавим прикладом створення політичної нації та формування національного характеру є Канада. Ця північноамериканська країна має унікальні умови, які особливим чином вплинули на процес формування канадської спільноти. Насамперед історичні та географічні фактори найбільш сприяли створенню канадської національної ідентичності, оскільки відомо, що територія кожного народу має свої природні особливості і певною мірою впливає на формування національного характеру.

Історично так склалося, що природа Канади впливає на формування якостей особистості. Перші європейські поселенці, які ступили на канадську землю та залишилися там заради розвитку сільського господарства або мисливства, дійшли висновку, що канадські зими були тривалішими та суворішими порівняно з тими, до яких вони звикли на батьківщині. Тому пристосування до складних кліматичних умов було одним із головних завдань першовідкривачів. З того часу канадців відрізняє певна «природна чутливість», що має прояв у багатьох сферах суспільного, політичного, економічного життя мешканців цієї країни [11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження національного характеру зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: П. Гнатенко, І. Кон, В. Крисько, Т. Стефаненко, Дж. Бері, М. Бліс, Дж. Броді, Ф. Реснік, Е. Сміт та ін. Різним аспектам канадської національної ідентичності присвятили свої роботи: О.Зазнаєв, І.Нохрін, Р. Банерджі, Ф. Ганонон, Р. Гвін, М. Ігнат'єв, Х. МакКензі, М. Мендельсон, Р. Німіджін, М. Паже, Дж. Рейц, Р. Трейсі та ін. Вплив природи на формування національного характеру канадців досліджували М.Дж.Баретт, Е.Бозеллі, М.Максвел, Д.Орр, Д.Селбі, Г.Сміт, Д.Сумара, Е.Форан та ін.

Мета статті – показати вплив природи на процес формування національного характеру канадців.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Загальновідомо, що психологія нації має власну структуру та має прояв у формі національно-психологічних особливостей. Національний характер входить до системоутворюючих компонентів психології нації поряд з іншими складовими: національним темпераментом, національними почуттями, настроями, національними традиціями та звичками та ін. На думку багатьох дослідників, національний характер – це історично створена сукупність стійких психологічних рис представників тієї чи іншої нації, що визначає звичний стиль їхньої поведінки та типовий спосіб дій, які мають прояв у їхньому ставленні до соціально-побутового середовища, навколишнього світу, праці, власної та інших етнічних спільнот [3].

Поняття національний характер охоплює типові якості і психологічні особливості етнічної групи, яка має спільну територію, мову, історію, культуру, звичаї, символи, що відрізняють її від сусідніх народів. Такі якості як, консерватизм, релігійність, оптимізм, песимізм і ін. визначають ставлення до соціально-побутового середовища спільноти.

Ставлення до праці мають прояв у національному характері у формі таких якостей, як діловитість, практичність, акуратність, пунктуальність, обов'язковість, підприємливість, пасивність, неорганізованість і ін [3]. Що стосується факторів, які найбільше впливають на формування національного характеру, то тут вирішальну роль відіграють історичні та географічні чинники, за ними йдуть чинники соціально-економічні, культурні, релігійні та ін. Значущість цих факторів можна дослідити на прикладі Канади, яка утворилася на основі автономних колоній Британської Північної Америки у 1867 році. Історичні умови, що сприяли заселенню цих територій іммігрантами з різних країн, їхньому об'єднанню на підставі територіальної єдності, позначилися на психологічних особливостях канадців. Спочатку до складу держави входили сім окремих канадських провінцій, що мали певні відмінності у традиціях, соціально-економічній ситуації та навіть різні мови. Заради консолідації суспільства, уряд упроваджує особливу національну політику, яка містила три компоненти: протекціонізм, будівництво та налаштування залізничного сполучення та націоналізм. Перші складові мали за мету налагодити господарські зв'язки між регіонами країни, що «має занадто мало історії, але занадто багато географії» [1], проте останній компонент мав створити ідейну основу існування канадської держави. Цей процес відбувався доволі складно, але вже наприкінці XIX століття канадський націоналізм стає основою домініону. У суспільно-політичному житті країни активно впроваджувалися поняття канадської нації, національних інтересів, національної єдності, створювалися національно-патріотичні організації, приймалися заходи щодо підвищення статусу Канади у відносинах з метрополією. У поєднанні з вдалою економічною політикою, ідея канадської нації як спільноти усіх її мешканців незалежно від їх походження, місця проживання, мови та релігії дійсно стала основою єдності домініону. Але ще не було сформовано образ нації, тобто риси національного характеру, визначення поняття «справжній канадець», національні психологічні особливості з якими канадці могли б себе ідентифікувати. Мету формування канадської нації політичні та суспільні діячі намагалися досягти різноманітними засобами. На той час у суспільстві сформувалося п'ять головних підходів до визначення особливостей канадської нації та формування національної ідентичності. Залежно від головної ідеї історики визначають такі підходи: «Нормани Нового світу» (головна ідея базується на географічних особливостях Канади), «Молода Канадія» (ідея історичної «молодості» та перспективності Канади як якостей національного характеру), «Спадкоємці американських лоялістів» (ідея єдності на засадах протистояння сусіднім США), «Частина Великої Британії» (формування єдиної нації на ідеї приналежності до найвеличнішої та могутньої держави того часу), «Канадське «расове питання» (в основі канадського «національного характеру» - риси домінуючої англосаксонської раси, що змішуючись з іншими расами створює нову канадську расу) [4].

Серед усього різноманіття підходів формування канадської нації одним з найбільш популярних був «Нормани Нового світу», концепція, що, базувалася на ідеях географічного детермінізму того часу. Підставою для об'єднання канадців більшість суспільства вважала географічні умови країни. Треба зазначити, що канадська природа дивовижна, має унікальну «північну» красу. Як і всі країни, розташовані у високих широтах, Канада має суворий клімат з чітко вираженими сезонними змінами. Зима із стійким сніжним покривом триває в різних районах країни від чотирьох до дев'яти місяців. Літо тепле, але порівняно коротке. Отже, такі особливості Канади як холодний клімат, неосяжний простір, дика природа та безліч незасвоєних територій стали умовами викарбовування національного характеру мешканців цієї

країни. Суворі північні широти Канади були придатні для проживання тільки вольових і волелюбних людей з високим ступенем витривалості та інтелектуального розвитку. Це на протязі сторіч слугувало головною умовою природного відбору поселенців у Канаді. У той час як люди ледачі, слабкі і безвольні були змушені або залишати територію Британської Північної Америки, або туди зовсім не приїжджати, від чого характер канадців ставав міцнішим і сильнішим з кожним поколінням. Це давало підстави називати мешканців Канади «норманами Нового світу», а саму країну - «резервуаром чистої північної крові всього людства» [7]. Прихильники концепції норманізму підкреслювали, що саме цей підхід сприяє гуртуванню англо- і франкоканадського населення, оскільки на протязі століть і ті й інші підпадали під вплив суворої природи Північної Америки. Природні умови позначилися і на перших досягненнях канадської нації, оскільки вже наприкінці XIX ст. у Канаді з'явилося поняття національного виду спорту, яким був оголошений хокей з шайбою. Його нерідко називали самим виразом «національного духу». Груба гра на холодному льоду, як вважали багато канадських письменників і публіцистів, виховувала сильний, мужній характер. До того ж, свідчили історики, вперше в хокей стали грати студенти саме університету МакГілл в 1875 р, а значить, цей винахід належав сучасній Канаді, яка на той час відчувала брак історичних досягнень [4]. Таким чином географічні та природно-кліматичні особливості стали засобом упровадження ідей канадського націоналізму та навіть особливої «місії» канадців щодо збереження на Землі людей нордичного типу.

Завдяки складним умовам проживання на теренах домініону, як зазначають канадські дослідники, «тема кліматичних умов країни, зокрема погоди, майже завжди присутня у думках канадців» [11]. Як зазначає канадський педагог Сінтія Чемберс, нескінченною темою канадської літератури є вплив природи на духовність людини [8]. Непередбачені, суворі ландшафти, особливості клімату, та особливо, погода є присутніми у романах та мемуарах, що створені в Канаді. Зв'язок холоду, снігу, суворих природних умов з фізичною силою та здоров'ям, а завдяки ним із моральною чистотою людини неодноразово підкреслювався художніми творами. «Чисте, морозне повітря Канади перетворювало зніжених англійців у сильних канадців», - переконувала читачів Л. Дугалл, «проганяло фізичні та душевні недуги» [9]. Багато канадських творів розповідають про залежність людини від природи. Наприклад, сюжет таких відомих творів як «Англійський пацієнт» Майкла Ондатже, «Уламки» Енн Майклс, «Андерпейнтер» Джейн Еркуарт розвивається навколо боротьби характерів заради підтримки людиною особистої та національної ідентичності у невблаганних природних умовах. Твори відомих канадських письменників (Чарльз Робертс, Фарлі Моует, Ернест Сетон-Томпсон, Ів Теріо, Роберт Сервіс та ін.) збагатили скарбницю світової літератури завдяки акценту у творчості на взаємостосунках людини з природою та створенню жанру «розповіді про тварин». Як зазначає канадська дослідниця І. Джонстон, «розповіді мають силу створювати нації та багато народів, які раніше були колоніями використали літературне мистецтво як шлях до оновлення пам'яті про власне минуле» [10].

Таким чином це сприяло тому, що на початку XX ст. образ канадської нації і національного характеру придбав виразну сукупність конкретних рис. Типовий канадець, ніби молодий і міцний фермер або дроворуб, володів фізичною силою і непохитною мораллю, був витривалий, волелюбний, активний, заповзятливий, готовий до подолання будь-яких труднощів і перешкод. На відміну від американців він володів чесністю, законслухняністю, миролюбністю і почуттям обов'язку і чітко усвідомлював різницю між собою і собі подібними

і південними сусідами. Канадець пишався своєю приналежністю до могутньої Британської імперії і відчував свій народ чимось більшим: мозаїкою культур, сукупністю кращих рис найвидатніших європейських рас. Безсумнівно, це сприяло підвищенню суспільного інтересу до національної ідеології, зміцнювало єдність канадського суспільства, було підґрунтям для діалогу між представниками його численних етнічних груп.

Сучасне уявлення про національний характер канадців характеризується любов'ю до рідної землі, родини, батьківщини свого народу, відповідальністю за її долю; ошадливим ставленням до національних багатств країни, її культурного надбання і традицій; політичною культурою; дотриманням етичних норм поведінки; толерантним і поважливим ставленням до представників усіх народів, що мешкають у Канаді; усвідомленням власної ідентичності з канадським народом як національної спільноти; виявленням кращих рис ментальності, характерних для канадської нації (працелюбність, толерантність, емпатійність, особиста свобода, любов до природи, щиросердне її шанування тощо). Багато канадських письменників відзначають у мешканців країни деяке «північне світовідчуття», канадцям властиві стриманість, прагматизм, обережність та соціально-демократичний лібералізм.

Формування рис національного характеру також не можливо без впливу соціально-економічних чинників, що залежать від природних багатств країни. Природне розмаїття Канади є досить унікальним. У країні є гірські хребти, масиви, височини тощо. Жодна країна світу не має берегової лінії такої довжини, як Канада, — 96 тис. км [1]. Канада – це країна озер та річок. Озера Верхнє та Велике Ведмеже входять до десяти найбільших озер світу. Країна багата такими корисними копалинами, як: нікель, цинк, мідь, золото, срібло, свинець, молібден, вугілля, нафта, природний газ. Найважливішими природними ресурсами Канади є риба та деревина. Чверть усіх світових арктичних лісів та боліт зосереджені в Канаді. Сільськогосподарські землі складають 5% території країни, ліси та чагарники – 35%, на півночі країни знаходиться значна територія вічної мерзлоти. Забезпеченість природними ресурсами становить міцне підґрунтя для матеріального добробуту канадців, що також сприяє ствердженню національної єдності громадян країни. Зараз багатство природних ресурсів Канади - хутряних, лісових, ґрунтових, мінеральних, водних - створюють міцну базу для розвитку канадської економіки. Значною мірою саме вони визначають своєрідне становище Канади у системі міжнародного розподілу праці. Про цю залежність економіки від природного потенціалу країни вдало написано канадським географом Р. Вольфом: «Відніміть (у Канаді) її великі і малі міста - і тоді тут залишиться лише небагато людей; відніміть її ліси, рудники та пшеничні поля - і тоді тут нічого не залишиться, навіть населення» [1, с. 24].

Сучасна державна політика Канади підтримує мультикультурний підхід до формування нації, тобто толерантне ставлення та рівність усіх культур, традицій та релігій, незалежно від етнічного походження канадців. Культурним фактором єднання громадян виступають національні символи, прапор, традиції, культурна спадщина тощо. Не дивно, що саме у Канаді національною символікою слугує багато тварин, яких мешканці країни кленового листка цінують і люблять: бізон, собака-лайка, гусак тощо. Але найбільшу шану канадці віддають бобру, бо саме ця тварина допомогла дослідити більшу частину території Канади. Тисячі європейців приїжджали сюди заради полювання, здобичі й продажу цінного хутра цих тварин, оскільки в XVII сторіччі в Європі панувала мода на чоловічі капелюхи з бобрового хутра. Якби у моду не ввійшли шовкові циліндри замість хутряних, бобра б майже знищили. Канадці дуже шанують цього звірка: його зображення можна знайти на поштових

марках, монетах, на гербі провінції Альберта, навіть на політичних малюнках газет зображення алегоричної фігури бобра – «працелюбною, заповзятливою, неагресивною істотою» - це зображення Канади, бо саме так сприймають себе канадці. Саме через це бобра було офіційно визнано національним символом Канади, коли «Акт, щодо визнання бобра (*Castor canadensis*) символом незалежності Канади» одержав королівську згоду 24 березня 1975 року. Також символами Канади є полярна гагара і канадський гусак – красивий, сильний, гордий птах [12].

Добре відомою у світі національною емблемою Канадської держави є листок цукрового клена (латинською *Acer saccharum*). Його зображено на гербі та прапорі країни. Росте це дерево тільки на південному сході країни (провінції Квебек та Онтаріо), саме там, де за декілька століть до цього сформувалася сучасна канадська нація. Восени землі Квебеку і Онтаріо стають дивовижними, ніби залиті вогнем, від неймовірно червоного кольору кленового листа.

Саме красу кленового листа канадці зобразили на власному прапорі, який складається з двох червоних смуг та однієї білої. Червоні смуги символізують кров патріотів та готовність до самопожертви, а біла смуга уособлює безкрайні снігові простори півночі країни. Кленовий листок також символізує єдність канадського народу, його добробут, життєву енергію.

З давніх часів цукровий клен не тільки приваблював канадців своєю красою, але й приносив прибуток від виробництва кленового сиропу. За своїми властивостями сік, що навесні добувають канадці з клена, а потім варять, отримуючи солодкий сироп, дуже унікальний: він містить солодку декстрозу і багато корисних мікроелементів (за його якістю слідкує спеціальна державна комісія). Цей промисел європейці запозичили в індіанців, а зараз ним займається 20 тисяч фермерів (переважно у провінції Квебек) [1].

Весняний збір кленового соку та виготовлення сиропу – це не тільки бізнес. Це майже національне свято східних провінцій, яке особливо люблять діти. Як вказує А.Черкасов у своїх розповідях про Канаду, свято відбувається на початку весни, «коли ще лежить сніг, але сонце починає припікати». Тисячі сімей виїжджають у так звані «цукрові табори». Кленовий сік збирають у чани: він стікає з насічок на стовбурах. На галявинах біля дерев ставлять дерев'яні столи, на які насипають білий сніг, щоб охолоджувати гарячий сироп. Так сироп перетворюється на кленовий цукор, який має назву «тир» (французькою) або «тофі» (англійською мовою). Потім починається святкування, до різноманітних страв додають кленовий сироп [6].

Уже традиційно природа сприймається канадцами як невичерпне джерело досконалості, мудрості, доцільності, упорядкованості, духовної чистоти та естетичної привабливості. «Сплетіння людини та навколишнього середовища має особливе значення для канадців, оскільки саме природному середовищу вони приділяють значну увагу» [11]. Любов до природи, до живих істот дозволяє канадцам пишатися різноманітністю флори і фауни, усвідомлювати їх як національне багатство, що в свою чергу, спонукає до дбайливого ставлення до навколишнього середовища. Під впливом природних обставин у канадців сформувався особливий погляд на життя. Канадці вважають себе спокійнішими та більш врівноваженими, менш здатними до жорстокості (порівняно з американцями). Захист довкілля та життя відповідно до законів природи - це потреба, якої канадці дотримуються не тільки заради виживання, але й становить суттєву рису національного характеру. Природоохоронна діяльність в Канаді становить важливу складову і державної політики. Так, у 1960 р. було засновано Канадську раду міністрів з ресурсів, завданням якої є підготовка планів та

координація заходів із збереження та використання природних ресурсів країни. Канадський уряд намагається поліпшити стан довкілля, приймаючи відповідні закони і постанови на його захист. Значна увага приділяється збереженню еталонів і пам'яток природи. З цією метою створюються національні парки, заповідники і заказники. Наприклад, лише в одному місті Монреалі (провінція Квебек) у 1972 році нараховувалося 350 парків [1]. У провінції Нова Шотландія в Атлантичному океані існує острів Піщаний – це єдина канадська територія, до якої уряд не дозволяє наближатися, оскільки це може завдати шкоди колонії диких коней, які там природно себе почувають і мешкають в ізоляції. Таким чином, захист природи і природоохоронна діяльність сприймаються канадцами як громадянський обов'язок, виконання якого свідчить про громадянську зрілість і людську порядність, а природа Канади відіграє важливу роль у національній консолідації її мешканців, єднає націю та виховує національні риси характеру, що сприяють формуванню національної ідентичності в канадців.

Висновки. Отже, більшість канадців мають високий рівень національного самоусвідомлення, стійке небажання вважати себе американцями. Канадці віддані своєї державі, шанують державні свята, традиції, символи тощо. Провідну роль при визначенні самобутності Канади як держави, відіграють такі чинники: 1) подвійна культура Канади та англо-французькі взаємовідносини з кінця XVIII сторіччя, які є основою канадської держави; 2) історичний досвід та історичні традиції канадців, які відрізняють життя в Канаді порівняно з американським життям 3) життєздатність та сила парламентської монархії Канади (порівняно з політичним устроєм США); 4) британська парламентська демократія, законодавча система та консерватизм, що сприяли вихованню канадців як добропорядних громадян, що поважають мир та пишаються успішним урядом; 5) співіснування багатьох етнічних груп, що зберігають власну ідентичність; 6) вплив усіх геофізичних факторів: велика за розмірами територія, холодний суворий клімат, північність, унікальний рельєф сприяли появі особливого менталітету канадців та формуванню національного характеру.

Таким чином досліджено, що природний чинник безпосередньо впливає на формування національної ідентичності канадців. Національні традиції, свята, символи Канади відбивають природно-географічні особливості цієї країни, а клімат та погодні умови позначаються на формуванні особистісних якостей «гідного громадянина» та сприяють консолідації нації.

Література

1. Антипова А.В. Канада / А.В. Антипова, И.Ф. Антонова. - М., «Мысль», 1972. – 100 с.
2. Кон И.С. К проблеме национального характера /История и психология / Под ред. Б.Ф. Поршнева, Л.И. Анциферовой. М.: Наука, 1971. - С.122-158.
3. Крысько В.Г. Этнопсихология и межнациональные отношения. Курс лекций / В.Г. Крысько.— М.: Издательство «Экзамен», 2002. – 448 с.
4. Нохрин И.М. Смысловое наполнение понятий «канадская нация» и «канадский национальный характер» и особенности канадского национального дискурса второй половины XIX в. / И. Нохрин //Вестник Российской нации. – 2014. - № 4 - С. 80-92.
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. - К.: Институт психологии РАН, «Академичний проект», 1999. - 320 с.
6. Черкасов А. Рассказ о стране Канаде. Детская энциклопедия [Электронный ресурс] / А.Черкасов // Интернет-журнал «Образы мира». –Режим доступа: http://www.niworld.ru / Statei / cherkasov / childrens_en / ch_en_1.htm

7. Berger C. The True North Strong and Free // Nationalism in Canada / Ed. by P. Russel. - Toronto, 1966. - P. 5.
8. Chambers C. A topography for Canadian curriculum theory / C.A.Chambers // Canadian Journal of Education. – 1999. – Vol 24. - No 2. – Pp. 137–150.
9. Dougall L. What Necessity Knows. - N.Y., 1893. - P. 106.
10. Johnston I. Literature and Social Studies : Reading the Hyphenated Spaces of Canadian Identity [Електронний ресурс] / Ingrid Johnston // Canada's National Social Studies Journal. – 2000. – Vol. 35. – № 1. – Режим доступу: www.quasar.ualberta.ca/css
11. Sumara D. Canadian Identity and Curriculum Theory: An Ecological, Postmodern Perspective / Dennis Sumara, Brent Davis, Linda Laidlaw // Canadian Journal of Education. – 2001. – Vol. 26. – No. 2. – P. 144–163.
12. The department of Canadian heritage [Symbols of Canada]. - Ottawa, Ont.: Canadian Government Publishing, 2002. – 12 p.

Транслітерація

1. Antypova A.V. Canada / A.V. Antipova, I.F. Antonov. - М., «Mysl», 1972. – 100 s.
2. Kon I.S. K probleme natsionalnogo kharaktera / Istoriya i psihologiya / Pod red. B.F. Porshneva, L.I. Antsiferova. М.: Nauka, 1971. - S.122-158.
3. Krysko V.G. Etnopsihologiya I mezhnatsionalnye otnosheniya. Kurs lektsy / V.G. Krysko. - М.: Izdatelstvo "Ekzamen", 2002. - 448 p.
4. Nokhrin I.M. Smyslovoe napolnenie ponyatiy "kanadskaya natsiya" and "kanadskiy natsionalniy kharakter" I osobennosti kanadskogo natsionalnogo diskursa vtoroy poloviny XIX v. / I. Nokhrin // Vestnik Rossiyskoy natsii. - 2014. - № 4 - s. 80-92.
5. Stefanenko T.G. Etnopsihologiya. - К.: Institut psihologii RAS "Akademichny proect", 1999. - 320 p.
6. Cherkasov A. Rasskaz o strane Kanade. Detskaya entsiklopediya [Electron resource] / A.Cherkasov // Internet magazine "Obrazy mira." –Rezhim dostupu: Http: // www.niworld.ru/Statei/cherkasov/childrens_en/ch_en_1.htm
7. Berger C. The True North Strong and Free // Nationalism in Canada / Ed. by P. Russel. - Toronto, 1966. - P. 5.
8. Chambers C. A topography for Canadian curriculum theory / C.A.Chambers // Canadian Journal of Education. – 1999. – Vol 24. - No 2. – Pp. 137–150.
9. Dougall L. What Necessity Knows. - N.Y., 1893. - P. 106.
10. Johnston I. Literature and Social Studies : Reading the Hyphenated Spaces of Canadian Identity [Електронний ресурс] / Ingrid Johnston // Canada's National Social Studies Journal. – 2000. – Vol. 35. – № 1. – Режим доступу: www.quasar.ualberta.ca/css
11. Sumara D. Canadian Identity and Curriculum Theory: An Ecological, Postmodern Perspective / Dennis Sumara, Brent Davis, Linda Laidlaw // Canadian Journal of Education. – 2001. – Vol. 26. – No. 2. – P. 144–163.
12. The department of Canadian heritage [Symbols of Canada]. - Ottawa, Ont.: Canadian Government Publishing, 2002. – 12 p.

Козьменко Е.И.

Роль природы в формировании национального характера канадцев

В статье рассматривается влияние природного фактора на процесс формирования национального характера жителей Канады. Указываются психологические качества, составляющие портрет «настоящего канадца», черты национального характера, способствующие определению национальной идентичности канадцев. Источников - 12.

Ключевые слова: национальный характер, психологические особенности канадцев, природный фактор, национальная идентичность, Канада.

Kozmenko O.I.

The role of nature in the formation of the national character of Canadians

The article examines the influence of natural factors on the formation of the national character of Canadians. Psychological qualities that make up a portrait of a "real Canadian" and national characteristics that contribute to the definition of national identity of Canadians are indicated. Sources - 12.

Key words: national character, the psychological characteristics of Canadians, the natural factor, national identity, Canada.

Козьменко Олена Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гуманітарних наук та фундаментальної підготовки Сєвєродонецького інституту Міжрегіональної Академії управління персоналом, м.Сєвєродонецьк.

УДК 159.942.2

Ананова І.В.

ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД ОСНОВНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

У статті представлений теоретичний огляд літератури з проблематики почуття провини, окреслені основні напрямки його вивчення. Визначено, що почуття провини аналізують з точки зору її деструктивної та регуляційної функцій, виокремлюючи рівні реалізації регуляції, а також розглядають як переживання або сформовану здатність. Джерел – 16.

Ключові слова: почуття провини, теорії почуття провини, функції почуття провини.

Постановка проблеми. Спеціалісти, які надають консультативну та психотерапевтичну допомогу, відзначають, що в основі багатьох „психологічних проблем” лежить переживання почуття провини. З огляду на це завданням психологічної допомоги є подолання як самого переживання почуття вини, так і викликаних ним „психологічних наслідків”. Не менш важливим є питання й теоретичного осмислення цієї проблеми, а саме дослідження феноменологічного спектру почуття вини, визначення місця, значення та ролі почуття вини в структурі психічного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самостійного наукового значення проблема почуття провини набула у психоаналізі, а згодом розроблялась майже усіма психологічними школами. Внаслідок століття досліджень в психології накопичився значний